

Regulering van misdaadberichtgeving en gerechtverslaggeving: een Echternachse processie?

'Vrijheid van drukpers is een vlammend zwaard',
zei ik.
'Maak er verstandig gebruik van, houd het in ere en
bewaak het goed'.

(Uit een misdaadroman van Robert Parker)

INLEIDING

Waar liggen de grenzen van misdaadberichtgeving en gerechtelijke verslaggeving? Hoever mag men gaan in de afbeelding van geweld? Tot waar mag de verslaggever gaan in zijn zoektocht naar, en onthulling van, (criminaliteits)-informatie?

Het zijn vragen die de actualiteit halen. Anno 1989 stellen enkele T.V.-omroepen in Frankrijk een gedragscode inzake het tonen van geweld op en werkt ook de B.B.C. op dit gebied nieuwe normen uit.

Praktijken van onthullingsjournalistiek leiden in de media tot vragen naar hun toelaatbaarheid.

Al deed Veronica voor een Nieuwslijn-programma van januari dit jaar zelf aan onthullingsjournalistiek over een aantal malafide praktijken¹, zonder de zelf gebruikte methoden te problematiseren, een maand nadien had zij het – vertrekkend van een aantal 'problematische' praktijken van een concurrerende omroep – over de geoorloofdheid van het anoniem in beeld brengen van zegslieden, van de betaling van informanten die deze som allicht voor strafbare doeleinden zullen aanwenden, en van de encenering van bepaalde gebeurtenissen.

Overigens denken niet alleen de media aan zelfregulering: zo lees ik in mijn krant dat de E.G.-ministers samenkomen voor de vastlegging van spelregels inzake – o.m. – de beteugeling van pornografie, geweld en racisme op het scherm.

Ook in ons land krijgen kwaliteitsvragen omtrent de misdaadberichtgeving en gerechtelijke verslaggeving meer aandacht. Er waren niet alleen studiedagen. Men herinnert zich allicht de beroering², enkele jaren geleden, over de vermelding van herkenbaarheidsinformatie³ in de gerechtverslaggeving. Die leidde tot door de gerechtverslaggevers met scepsis ontvangen wetgevende initiatieven. Als alternatief stelde de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België (A.V.B.B.) de uitwerking van een eigen deontologische regeling voor.

1. Waarbij ze overigens een Vlaamse politieke partij in de kijker bracht.

2. N.a.v. de onderzoeksresultaten van E. LANGERWERF aan de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius, Antwerpen.

3. Informatie over de identiteit van verdachten, daders en slachtoffers van criminaliteit. In mijn vorig editoriaal ('Misdad, misdadbestrijding en de media. Een problematische relatie', Panopticon, 7, 1986, 4, 309-316) ging ik meer uitgebreid op dit probleem in.

Inmiddels installeerde diezelfde A.V.B.B. een Deontologische Raad⁴ en publiceerde ze het 'Beknopt overzicht van de gerechtelijke pers'.⁵ Men mag aannemen dat een en ander deel uitmaakt van de vroeger toegezegde reactie.

Het is vooral de brochure 'Beknopt overzicht' die me prikkelde tot dit editoriaal. Verder droegen daartoe ook enkele meer recente publikaties bij.⁶

De *brochure*: hoewel ze ook tot een breder publiek gericht is, vormen de *gerechtsverslaggevers* een prioritaire doelgroep.

Zij vinden in de uitgave – o.m. deontologische – regels voor de misdaadberichtengeving en gerechtelijke verslaggeving⁷, informatie over bronnen en bronnenbescherming, beschouwingen over de gerechtelijke wereld als informant. Veel aandacht gaat naar het spanningsveld tussen het recht op informatie en de bescherming van het privéleven.

De brochure bevat ook nog de tekst van enkele ministeriële circulaire's die de verstrekking van justitiële informatie aan de pers reguleren en een begrippenlijst over de strafrechtsbedeling.

Ik gebruik ze als uitgangspunt voor kanttekeningen over de gerechtsverslaggeving. Ik doe dit als *ontvanger* van het media-aanbod. Iemand die de diensten van het schip gebruikt. Niet: het zelf moet besturen. De kanttekeningen komen van op de wal. Ze zijn evenwel geschreven zonder de verwaandheid die men zich aan de walkant soms aanmatigt. Anders gezegd: mijn commentaar is constructief bedoeld.

Vooraf: vergeleken met de situatie enkele jaren geleden⁸ is er een gunstige evolutie. Toch blijven er een aantal spanningsvelden die in de brochure geen – of een te marginale – aandacht kregen. En ook overtuigen sommige concrete voorstellen mij niet sterk.

WINST

De brochure is welkom en nuttig. Zo kan (vooral de beginnende?) gerechtelijke journalist er – weze het met weinig systematiek doorheen de tekst verspreid – enig houvast vinden voor de te volgen gedragslijn. Zijn gevoeligheid voor het tijdig onderkennen van conflictzones kan daarbij winnen. De begrippenlijst is, ondanks enkele vergetelheden, goed opgesteld.

Het document prikkelt tot overleg en discussie. Zo hebben alvast enkele verenigingen voor forensisch welzijnswerkers, in een 'werkgroep gerechtelijke verslaggeving', de brochure bestudeerd en een nota voor een ronde-tafelgesprek met gerechtsverslaggevers opgesteld.⁹

4. Journalist, 1988, 1, 4.

5. 1988, s.l., 40 p.

6. Ik vermeld ze bij de verdere ontwikkeling van dit editoriaal.

7. We vatten beide componenten voortaan samen met het begrip 'gerechtsverslaggeving'.

8. Voor een vroegere stand van zaken: zie het in noot 3 vermelde editoriaal.

9. 'Ronde-tafelgesprek tussen gerechtsjournalisten en reclasseringswerkers', een weergave van gesprekken gevoerd in de werkgroep 'gerechtelijke verslaggeving', een initiatief van de Vlaamse Vereniging voor Forensisch Welzijnswerk, de Koninklijke Commissie der Beschermcomités en de Sociale Dienst van het Bestuur der Strafinrichtingen.

De gespreksstof is daarmee lang niet uitgeput. Indien men bij verder overleg *niet alleen* de partijen betreft die de A.V.B.B. *met name* noemt¹⁰ maar *ook anderen*¹¹ kan dit tot een verduidelijking, verbreding en verdieping leiden.

EEN DUIDELIJKER OMSCHRIJVING VAN DE TAAKSTELLING GEWENST

De haast totale afwezigheid van een profilering van de *taakstelling* van de gerechtsverslaggever vormt m.i. een *leemte*. Vorm, en vooral inhoud van zijn werk hangen daarmee immers nauw samen.

Is de gerechtsverslaggever vooral 'entertainer'? Beoogt men met gerechtsverslaggeving vooral amusement, of verdienen ernstige duiding en opiniëring voorrang, ook al zou dat een ruime publiekstrekking schaden? Welke handelingsvrijheid heeft de journalist op dit gebied? Komt de gerechtsverslaggeving een opvoedende taak toe?¹² Ligt dat anders naargelang van het medium?

Mag hij bijdragen tot uitholling van maatschappelijke normen? Heeft hij taken op het gebied van algemene preventie? Moet hij de vertolker zijn van een veranderende publieke opinie? Moet hij een voorhoedeplaats innemen bij de voorlichting van wetgever en strafrechtsbedeler over veranderende normen? Moet hij op dat gebied motor zijn? Moet hij vooral aandacht geven aan meer structurele aspecten van de criminaliteit, van de gerechtelijke organisatie en strafrechtsbedeling en minder aan individuele en/of uitzonderlijke gebeurtenissen en situaties?

Moet *hij* (mede) borg staan voor een vrije en democratische, 'politiek, economisch en sociaal doorzichtige'¹³ samenleving? Betekent dit dat – zoals in de vorige Panopticon-aflevering gesteld wordt¹⁴ – de gerechtsverslaggever t.a.v. de rechtspleging een controlerende functie heeft?¹⁵ Moet hij bijgevolg verder gaan dan de

10. Journalisten, politici, mandatarissen, politiciens, magistraten, advocaten.

11. 'Objecten' van berichtgeving (daders, slachtoffers, getuigen van misdrijven), bestemmelingen en consumenten van de berichtgeving (lezers/luisteraars/kijkers), de forensische welzijnswerker, de wetenschapper en groepen zoals de Liga voor Mensenrechten.

12. In 'Terrorism, Law Enforcement, and The Massa Media' (The Journal of Criminal Law and Criminology, 72, 1981, 1, 1-51) citeert C. BASSIOUNI vijf basisfuncties van de massamedia, te weten:

- informatiele (nieuwsverschaffing)
- evaluatieve (voorziening van het publiek met beoordelingscriteria, ter interpretatie van de informatie)
- opvoedende (gericht op het doorgeven van het sociaal en cultureel erfgoed, de definiëring en verduidelijking van sociale doelen en waarden)
- interactionele (verschaffen van een basis van waaruit zowel individuele als collectieve oordelen kunnen gevormd worden, en ideeën uitgewisseld)
- entertainment (aanbieding van spanningsreducerend amusement).

13. We ontleen deze termen aan de brochure, p. 15.

14. Zie D. VOORHOOF, 'Media en gerechtsverslaggeving', Panopticon, 10 (1989) 3, 217-237.

15. Aanwijziging in die zin vindt men waar de brochure spreekt over de actieve rol van de pers wanneer er 'sprake is van een complot, een gerechtelijke dwaling of van rechtsweigering'.

In dat verband moge ook worden gewezen op een aantal door F. VOETS terecht vermelde argumenten ten gunste van een ruime berichtgeving over de justitie ('Vrouwe Justitia en de pers: een maagd be-laagd?', in BREWAEYS, E., DESMET, S., OPDEBEECK, J., VOETS, F. en VOORHOOF, D., Persvrijheid, omroeprecht en nieuwe media, Tegenspraakcahier 3, 1987, 194 (51-65)).

beschrijving van de gerechtelijke organisatie en van de rechtsbedeling en dient hij – b.v. – de strafrechtsbedeling actief aan de algemene rechtsbeginselen te toetsen?¹⁶

Men kan noch moet op dergelijke vragen een eenduidig antwoord verwachten. Eenduidigheid zou een ongewenste verschraling kunnen zijn. Maar het zijn wel vragen die meer expliciete aandacht verdienen.

GRAAG MEER AANDACHT VOOR DE EFFECTEN VAN GERECHTSVERSLAGGEVING

Komen de taken van de gerechtsverslaggever weinig aan bod, dat geldt nog meer voor de *effecten* van gerechtsverslaggeving.

Nergens wordt de invloed van misdaadberichtgeving en verslaggeving over de strafrechtsbedeling op de *bezorgdheid over criminaliteit als maatschappelijk probleem* aangeduid. Het is nochtans die vorm van verontrusting die bijdraagt tot bijval voor law and order-bewegingen die de democratie zelf in gevaar kunnen brengen. Een democratie waarvan de brochure stelt dat het een perstaak is erover te waken.

Evenmin wordt stilgestaan bij de invloed van mediaberichtgeving op *angstgevoelens voor criminaliteit*. Toch is de criminologische literatuur eensluidend over het feit dat maatschappelijke groepen die hun informatie-aanbod vooral uit de media moeten halen, omdat ze op andere vlakken vereenzaamd en geïsoleerd leven, uit het misdaadnieuws een alarmerend, hen rechtstreeks bedreigend beeld afleiden.

Men stelt wel eens dat niet de media de verantwoordelijkheid voor de fantasieën van de lezer/luisteraar/kijker moeten dragen.

Hoewel in haar algemeenheid het overwegen waard, smaakt die stelling me wat bitter als ik merk hoe bijvoorbeeld¹⁷ onze commerciële zender verklaart dat je al voor minder bang zou zijn en haar vreugde uitsprekt dat het ditmaal niet de schutter van Beersel was naar aanleiding van een nieuwsberichtje over een jeugdgroep die in het Zoniënwoud op een nogal ongelukkige manier met bommetjes haar nachtspel animeerde. Waarbij de politie-aanwezigheid uitgebreid in beeld gebracht werd.

Een eenmalig incidentje? Allicht niet, als je leest wat de VTM-ankerman zelf over dat nieuws zegt (de onderstreping werd door mij aangebracht, JVK):

'De VTM brengt eerst en vooral de feiten zoals ze zijn. Maar daarnaast hebben we ook een aantal lichtere onderwerpen, en dat zijn inderdaad soms fait-divers, maar fait-divers die zowel voor een Westvliering als een Limburger interessant kunnen zijn. We hebben eens een bijdrage gehad over een man die benzine in zijn tuin had door een lek in een naburig benzinestation. Hij kon geen sigaret opsteken of de hele boel ontplofte. Dat lijkt een plaatselijk berichtje, maar als je dat een beetje leuk aanpakt, is

16. Zoals het legaliteitsbeginsel, het gelijkheidsbeginsel, het proportionaliteitsprincipe, het subsidiariteitsbeginsel (DUPONT, L., *Beginselen van behoorlijke strafrechtsbedeling. Bijdragen tot het grondslagenonderzoek van het strafrecht, Antwerpen-Arnhem, Kluwer-Gouda Quint, 1979, 237*), rechten zoals het recht op een billijke procesduur, regels als het vermoeden van onschuld tot het tegendeel bewezen is.

Moet niet ook de gerechtsverslaggever dié functies aan het openbaarheidsbeginsel laten die het in de zienswijze van de 18de eeuwse strafrechtstheorieën had, te weten: 'enerzijds die van een beschermingsbeginsel, in zover de openbaarheid beschouwd werd als het forum waarop controle op overheidshandelen (onze onderstreping) mogelijk werd, anderzijds als een legitimatiebeginsel, in zover de openbaarheid terzelfdertijd beschouwd werd als het forum waarop de overheid zich moest verantwoorden' (DUPONT, zie supra)?

17. Op 18 februari 1989. De citering gebeurt niet letterlijk.

het een bericht waarbij elke kijker denkt: het zal je maar overkomen. Zoiets moet kunnen. Ook de BRT brengt méér en meer lichtere onderwerpen in het Journaal'.¹⁸

Als je het een beetje leuk aanpakt, kruipt Vlaanderen wel de schuilkelders in. En als Vlaanderen dan niet meer werkt, is er spoedig ook geen geld meer voor kabeltelevisie.

Men versta me goed: het gaat me niet om VTM, maar wel om een mentaliteit die ertoe leidt dat, ten gunste van commerciële objectieven en onder de dwang van kijkcijfers, op emoties van de nieuwsconsument *gespeeld* wordt om de betrokkenheid op de zender van de boodschap te vergroten, waarbij men zich weinig of geen zorg maakt over andere effecten van die boodschap.

Rekening houdend enerzijds met de inhoud (en soms ook de vormgeving) van de gerechtsverslaggeving, en anderzijds met het vrij hoge waarheidsgehalte dat lezers aan hun krant¹⁹ – maar ook een andere massamedia – toeschrijven, is bij sommige groepen neutralisering van de angstboodschap moeilijk.

Verder wordt niet ingegaan op ongewenste invloeden die mediaberichtgeving op de beleidsruimte van justitiële gezagsdragers (wetgever, strafrechtsbedelers, juryleden) kan hebben. De druk is soms groter dan men veronderstelt en verslaggeving kan onbedoelde en ongewenste effecten hebben.

De mogelijk ongewilde uitlokking van criminaliteit door de mediaberichtgeving, de beïnvloeding van vorm en ernst van misdrijven worden niet aangeraakt. Ook het mogelijk normuithollend effect blijft onbesproken.

Evenmin wordt stilgestaan bij de rol die media vervullen in de handhaving of versterking van mythen, van maatschappelijke stereotypen over de aard en de ontwikkeling van criminaliteit, de oorzaken, daders en slachtoffers.²⁰

Ook hier had ik minstens *signalen* gewenst.

DE SELECTIE DOOR DE GERECHTSVERSLAGGEVER

In de brochure worden de *selectiecriteria die verslaggevers hanteren* opvallend marginaal behandeld. Nochtans maakt ook de gerechtsverslaggever voortdurend keuzes. In de feiten die hij al dan niet zal weergeven en in de manier waarop hij dit doet. Het gevolg is dat de lezer uit de ruime waaier aan weer te geven gebeurtenissen een zeer verteken(en)d beeld aangeboden krijgt. Tegen personen gerichte geweldmisdrijven worden overbeklemtoond en dat vooral voor feiten waarbij het slachtoffer de dader niet kent, waardoor het gebeuren ook minder beheersbaar overkomt. Niet zelden gebeurt dit op een dramatiserende en sensationaliserende manier.²¹ Die vertekening komt in de nota niet ter sprake.

18. In Humo, 18 mei 1989.

19. SCHNEIDER, H., 'Crime in the Mass Media', Tijdschrift voor criminologie, 1988, 1, 32-60.

20. Uit diverse studies blijkt dat de media op dit gebied – zij het in een beperkter aantal gevallen – toch ook tot een meer correcte beeldvorming bijdragen.

21. Met een overbeklemtoning van geweldmisdrijven, die bovendien wel eens op een dramatiserende en sensationaliserende manier worden weergegeven.

De vertekening werd recent – voor drie 'vrouwenweekbladen' – nog aangetoond door A. SCHOOF (Ook het damesblad wijkt af, Leuven, verhandeling criminologie, 1988, 104 + bijl.) en – voor twee kranten – door J. VANOIRBEEK (Diefstal met geweld of bedreiging en de pers, Leuven, verhandeling criminologie, 1988, 145).

De *nieuwswaarde* van gebeurtenissen en activiteiten wordt sterk bepaald door elementen zoals: de mogelijkheid tot personalisering, de overeenstemming van de feiten met de – veronderstelde – verwachtingen van de ontvanger van het media-aanbod, sentimentele en dramatische omstandigheden, de betrokkenheid van bekende personen (als dader of slachtoffer), de negatieve gevolgen van een feit, de mogelijkheden tot directe reflectie en de afwezigheid van dubbelzinnigheid in de betekenis van de gesignaleerde feiten.²²

Na verloop van tijd is er een 'inslijting' van zulke criteria: vragen naar hun actuele wenselijkheid worden dan niet gauw meer gesteld. Misschien is animering van een dergelijke probleemstelling toch wenselijk? Mogelijk kunnen daarbij ook vragen naar de maatschappelijke relevantie²³ en overwegingen over de gevolgen van gerechtsverslaggeving aan bod komen?

EEN BEGRENSD PERSPECTIEF

De geringe aandacht voor sommige aspecten van de gerechtsverslaggeving lijkt me verbonden met het wat smalle, *microsociale perspectief* dat de brochure kenmerkt.

Wat krijgt de lezer (luisteraar/kijker) aangeboden?

Veelal een mozaïek van feiten. Elementen die hem helpen de feiten te plaatsen binnen een referentiekader worden *veel minder*, en zeer zelden tegelijkertijd, aangereikt. Een goed begrip en zinvolle interpretatie worden daardoor moeilijk.

Moet men onder 'recht op informatie' ook niet gaandeweg meer het 'recht op *relevante* informatie' onderbrengen? En: hebben media niet ook een opvoedende taak?²⁴ Zou men deze vraag bevestigend beantwoorden, dat moet me toch van het hart dat de meeste *fais divers* die volgens de brochure de grondstof voor de gerechtsverslaggeving vormen op dit gebied niet hoog scoren. België blijft ook op dit gebied het land van de (hoogstens) *half afgewerkte* produkten.

Ik weet het: de mogelijke invulling van het relevantiebeprip is vaak pluriform, en ook: de verslaggever moet niet in de plaats van de lezer treden, die is volwassen genoeg om zelf zijn gevolgtrekkingen te maken. Maar ... *is* de lezer dat wel? En vooral: worden hem de nodige elementen aangeboden?

Toegegeven: het medialandschap *is* niet zo eenzijdig, niet zo negatief als men uit het voorgaande zou kunnen afleiden. De mediaberichtgeving over criminaliteit en rechtsbedeling in ons land hééft positieve kwaliteiten.

Terecht signaleert Voets²⁵ dat *ook in de media* wel degelijk *pogingen aanwezig zijn om het anekdotische en het spectaculaire te overstijgen*. Hij is daarvan zelf een voorbeeld, en terecht wordt hem daarvoor deze week de prijs van de Vlaamse journalistenclub overhandigd.

Er zijn inderdaad een paar kranten die een minder eenzijdig criminaliteitsbeeld serveren, of met hun interesse voor criminaliteitsvormen zoals corruptie, subsidie-

22. VANOIRBEEK, p. 35-37, zie vorige noot.

23. Mèt de pluriformiteit waarmee men dit begrip kan invullen.

24. Net zoals het recht op informatie is het recht op opvoeding een in internationale verdragen opgenomen grondrecht van de mens.

25. F. VOETS, zie supra.

afwending, of mogelijk met ideologisch extremisme verbonden misdrijven, het globale aanbod van criminaliteitsnieuws wat completeren. Er *zitten* in dag- en weekbladen achtergrondartikels, er *zijn* ook zeer degelijke radioprogramma's zoals Actueel en het Kraaijenest en vaak uitstekende televisieprogramma's als Ommekaar en Panorama.²⁶

Ik zou schandelijk eenzijdig zijn indien ik daarvoor geen oog had.

Graag gebruik ik deze ruimte om mijn *waardering* voor het werk van de betrokkenen uit te drukken.

Toch lijkt het me niet zeker dat het wetenschappelijk onderzoek daarom, zoals door Voets voorgesteld, een ruimere definitie van het begrip gerechtsverslaggeving zou moeten hanteren.

Dat zou inderdaad moeten indien het onbetwistbaar beter aanbod²⁷ de meest beïnvloedbare lezer (/kijker/luisteraar) van het misdaadnieuws en de gerechtelijke verslaggeving wel *bereikt*. Dit evenwel is niet zo zeker het geval.

En *zelfs* indien de bestemming daadwerkelijk bereikt wordt, blijft het de vraag of de geringere frequentie en de andere vorm waarin dat gebeurt opwegen tegen de repetitieve en zo gemakkelijk assimileerbare invloed van het dagelijks aangeboden misdaad-faits divers.

Om analoge redenen leidt – in hoofde van de modale burger – *evenmin het pluralisme* van de media vanzelfsprekend tot een adequate correctie van onvolledige of foutieve berichtgeving!

Ik wil hierbij toch ook de hand in eigen boezem (en – men vergeve me mijn aanmatiging – in die van sommige mijner collega's) steken. Té weinig wetenschappers die actief zijn in de studie van criminaliteit, strafrechtsbedeling en/of gerechtelijke verslaggeving getroosten zich de moeite bevindingen uit hun vakgebied ook buiten het wetenschapsforum bekendheid te geven.

HET BLIJFT HERKENBAAR

Een oud zeer, dat met name voor de forensisch welzijnswerkers een centraal aandachtspunt vormt, is de vermelding van herkenbaarheidsinformatie. Op dit gebied blaast de brochure afwisselend warm en koud wat – van *clichés* gesproken – zowel op een hoopvolle lente als op een deprimerende herfst kan wijzen.

Er *worden* een aantal gevallen genoemd waarin men de *weglating* van herkenbaarheidsinformatie aanbeveelt. Dat is positief. Voor het overige, helaas voor een ruim deel, wordt deze kwestie aan de wijsheid van de journalist overgelaten.

Terecht vermelden de stellers van de brochure dat de publikatie der feiten soms de 'echte' veroordeling is²⁸, terecht ook uiten zij de bekommernis om daders en

26. Waarbij sommige van deze programma's niet aarzelen zelf een aantal mediapraktijken in vraag te stellen.

27. Idem.

28. In zijn boekje Van schavot naar krantekolom (Amsterdam, Sociologisch Instituut, 1981, 132) toont H. FRANKE hoe omstreeks 1880 de voordien rustige en feitelijke toon van de verslaggeving, met een grotere bescherming van de identiteit van verdachten en veroordeelden (met een beperking van de ver-

slachtoffers niet doorheen de berichtgeving te bestraffen. Die inzichten worden evenwel in ontoereikende mate in concrete, toetsbare gedragsregels omgezet.

Kon of zou men daarin niet verder gaan? Ware het niet wenselijk als algemene regel het *niet vermelden* te stellen en welomschreven criteria die een uitzondering zouden kunnen rechtvaardigen te formuleren?²⁹ Ware het bovendien niet verkieslijk³⁰ een strikter onderscheid te maken tussen de onderzoeks- en vonnisfase? In de eerstgenoemde fase immers dreigt de gerechtsverslaggeving, naast het risico op aantasting van het privéleven, o.m. ook nog de rechten van de verdediging te schenden.³¹

Het spanningsveld tussen het recht op informatie en het recht op bescherming van het privéleven is hier acuut. Ook in de bespreking van deze conflictzone zouden m.i. een ruimere problematisering van *belang* van herkenbaarheidsinformatie, en een bredere afweging van de (ook lange termijn-) *kosten en baten* niet achterwege mogen blijven.³²

Als argument ten gunste van de publikatie van herkenbaarheidsinformatie wordt, naast het recht op informatie, wel eens de dienst aan het *openbaar belang* vermeld. Waar ligt toch dat openbaar belang? Allicht niet in de bijkomende victimisering van – veelal onschuldige – partners, kinderen en slachtoffers. Toch evenmin in de dikwijls onherstelbare stigmatisering van – soms onschuldige – verdachten? En toch ook niet in het hinderen van reclasseringskansen, in de onrechtstreekse vergroting van kansen op recidive? Ligt het wellicht in de waarschuwing van mogelijke slachtoffers? Daarvan stelt de nota dan weer dat dit niet tot de opdracht van de journalist behoort.³³

Een gekend Assisenverslaggever verweet wetenschappers zich meer om de dader dan om het slachtoffer te bekommeren. Helaas ligt de brochure (ook) in dat bedje ziek. Ze besteedt méér aandacht aan het privéleven van de verdachte/dader dan aan dat van het slachtoffer. Nochtans blijkt uit onderzoek dat ook slachtoffers vaak onder de publikatie van herkenbaarheidsinformatie lijden. En niet alleen dat: berichtgeving door de media bemoeilijkt dikwijls de verwerking van de schokkende gebeurtenis die een misdrijf zo al kan zijn.³⁴ Het is niet omdat *sommige* slachtoffers graag het medianieuws halen dat dit voor *allen* geldt.

Kortom: de tegemoetkoming op dit gebied valt erg mager uit. Een bevredigend antwoord op de vroegere discussie is ze niet. Het zou mij niet verbazen indien de

slagen tot een vermelding van de aard der gepleegde delicten, de hoogte van de opgelegde straffen en van de juridische gronden daartoe) ingeruild werd voor een uitgebreider verslaggeving, een onbeheerschter toon, een uitvoerige beschrijving van de identiteit en het privéleven van de misdadiger.

Hij relateert deze ontwikkeling met de instabiliteit van de machtsbalansen tussen de heersende bourgeoisie en de andere sociale groepen. Gaandeweg neemt de gerechtsverslaggeving de functie over die het een paar decennia tevoren afgeschafte schavot vervulde.

29. Zie b.v. een drietal gevallen waarin F. VOETS (o.c.) het recht op de bescherming van het privéleven ondergeschikt acht aan het openbaar belang. Al gebeurt dit bij hem wel in het raam van een pleidooi voor uitzending van de debatten in de rechtszaal: zijn inzichten zijn mogelijk wel overdraagbaar.

30. Zoals in wetsinitiatieven gebeurde.

31. Een grotere openbaarheid van het vooronderzoek wordt door sommige journalisten mede vanuit het belang van de verdediging bepleit. We komen hierop verder in de tekst terug.

32. Zie de hoger vermelde nota 'Ronde-tafelgesprek (...)'.
33. Overigens ook een standpunt dat bespreking verdient.

34. STEINMETZ, C., 'Slachtoffers en de media', S.E.C., 3 (1989) 1, 13-15.

andere betreffende partijen op een betere behandeling van dit punt zouden blijven aandringen, en er opnieuw pleidooien voor een wettelijke regeling zouden opduiken. Voorhoof³⁵ vermeldt dat het recht op openbaarheid van bestuur en het recht op informatie van de burger, waarvoor wetsinitiatieven in voorbereiding zijn, een verlengstuk kunnen krijgen in de relatie tussen het gerechtelijk apparaat en de burger. Ik wil hierbij toch opmerken dat, wat de rechtszittingen betreft, er *tegengestelde* tendenzen zijn. Zo is bij de recente wetgevende initiatieven inzake verkrachting uitdrukkelijk gepleit voor een ruimere mogelijkheid om rechtsgedingen met gesloten deuren te laten plaatsvinden, precies om slachtoffers te beschermen tegen victimisering door de media. De voorstellen om, behoudens enkele uitzonderingen, publicatie van herkenbaarheidsinformatie te verbieden sluiten daarbij rechtstreeks aan.

Hier rijst m.i. uitdrukkelijk de vraag naar prioriteiten. Als de media niet zelf tot een regulering komen die het respect voor de rechten van de verdediging en deze van het slachtoffer in ruimere mate waarborgen, lopen zij het risico van een wettelijke inperking van hun handelingsvrijheid, en/of komt de openbaarheid van de zittingen in het gedrang. Dat zou uiteraard de mogelijkheden tot uitoefening van de controletaak door de media niet ten goede komen.

WITTE VLEKKEN

Een aantal andere punten krijgen in de brochure geen of nauwelijks aandacht.

Ik denk o.m. aan de dubbelzinnige opstelling van de media tegenover individuen en groepen wier delinquentie er op gericht is om de massamedia te halen, en via de media-aandacht andere doelstellingen te realiseren.³⁶

Andere vragen naar de wenselijkheid van een regulering van de gerechtsverslaggeving rijzen bij de opvallend assertieve, zonet agressieve aanwezigheid van de media bij criminele gebeurtenissen. Een voorbeeld is de zwerftocht – in augustus II. – doorheen Duitsland en Nederland van twee bankovervallers en hun gegijzelden. Niet alleen liepen de journalisten de agenten van strafrechtsbedeling voortdurend voor de voeten. Niet alleen werden daders en slachtoffers door sommige media gedegradeerd tot factoren ten dienste van de mediaberichtgeving: het voorval zelf werd – in een komkommermaand – opgeklopt tot een ongeëvenaard mediagebeuren, waarbij activiteiten van sommige nieuwsgaarders zelf een centraal nieuwsitem gingen vormen, en het lot van de gegijzelden en de misdaadbeteugeling nog slechts een zijdecor waren.

Naast de niet- of zeer marginale behandeling van zulke deontologische spanningsvelden zijn er een aantal andere leemtes.

Zo wordt nauwelijks stilgestaan bij de mogelijkheden en beperkingen van de begin 1988 opgerichte *Deontologische Raad* en deontologische commissie. Zij moeten enerzijds de beroepsjournalisten beschermen tegen mogelijke druk die hen zou verplichten de deontologische regels te overtreden, anderzijds hen – waar nodig –

35. Zie noot 14.

36. Dat punt is soms aan de orde bij de berichtgeving over terroristische activiteiten. Het rees in een wat andere vorm bij de gijzelneming van VAN DEN BOEYNANTS, waar [zijn ontvoerders] van twee kranten eisten dat ze een enquête onder hun lezers zouden organiseren.

herinneren aan hun professionele plichten. *Hoe sterk* kunnen deze organen zich maken, hoe slagvaardig zijn ze, binnen het mediabedrijf en daarbuiten? Wordt de oprichting van die Raad de aanzet tot een Persraad, al dan niet ook magistraten omvattend, en met verder reikende en meer gedifferentieerde opdrachten en bevoegdheden?

Verder gaat de A.V.B.B.-brochure nauwelijks in op de manier(en) waarop men het actief *openbaarheidsbeleid* vanwege justitie³⁷ gestalte wil zien krijgen. Dat op dit gebied werk aan de winkel is bleek recent nog bij een ontvoering in het Koninkrijkse, eind 1988. Wát overigens met perspauzes en eventuele informatiestops?³⁸

Tot zover een aantal kanttekeningen. Ik durf bepleiten dat de A.V.B.B., waar aangewezen in overleg met andere groepen³⁹, initiatieven zou nemen (of steunen) die een kwaliteitsverbetering van de gerechtsverslaggeving kunnen bevorderen.⁴⁰

Ik had de eerste versie van dit editoriaal beëindigd met volgende zin: 'Het bestaan zelf van de brochure kan beschouwd worden als de uiting van een gevoeligheid en openheid die ruimte laat voor vooruitgang: een hoopgevend element'.

Maar daarna sprak ik met een Nederlands collega-criminoloog, die alvast het voordeel had zelf ook journalist te zijn. Hij besloot de lezing van de A.V.B.B.-brochure met de zucht 'Hoe meer ik dergelijke publikaties lees, hoe moedelozer ik word'. En vrijwel terzelfdertijd hoor ik uit goede bron dat de huidige versie van de A.V.B.B.-brochure de enige zou zijn waarrond tenminste nog een betekenisvol aantal journalisten zich wilden scharen. Verder gaan in de problematisering en/of begrenzing van de eigen bezigheid, zou de meesten hebben doen afhaken.

Was mijn aanvankelijk voorgenomen slotzin dan toch te optimistisch?

Jaak Van Kerckvoorde*
22 mei 1989

37. Een actiever, opener informatiebeleid vanwege justitie lijkt ook mij zeer wenselijk. In zijn bijdrage *The Mass Media and the Police* (C. SUMNER, Ed., *Crime, Justice and the Mass Media*, Cambridge, Cropwood Conference Series No. 14, 1982, 123 (7-24)) geeft J. ALDERSON een aantal argumenten voor een actiever informatiebeleid van de Britse politie naar de media toe. Sommige zijner inzichten lijken me zonder meer overdraagbaar naar de justitie in ons land. Men leze ook de zeer nuttige overwegingen van F. VOETS (hoger geciteerde publikatie) en verder ook D. VOORHOOF (o.m. in de voorliggende aflevering van *Panopticon*).

38. Informatiestop: de niet-verstrekking van informatie aan de pers door de strafrechtsbedelers of andere partijen (b.v. familieleden van een ontvoerd persoon).

39. De onderscheiden groepen van strafrechtsbedelers, van (vertegenwoordigers) van personen die als dader, slachtoffer of getuige bij misdrijven betrokken zijn, en wetenschappers.

40. Allicht moet dan meer gedifferentieerd worden naar het medium waarover het gaat: vermoedelijk vergt televisie op een aantal punten een andere aanpak dan radio, dan de geschreven pers. In ons editoriaal richtten wij ons vooral op de geschreven pers.

* Hoogleraar aan de K.U.Leuven, Rechtsfaculteit, Afdeling Strafrecht, strafvorderingen en criminologie.